Vzdělávací obor: **Výtvarná a filmová výchova**

Očekávaný výsledek učení: UAK-VFV-001-ZV5-002
Vyjadřuje výtvarnými prostředky vjemy, pocity, prožitky, myšlenky, představy a zkušenosti a realizuje svůj tvůrčí záměr.

Popis úrovně **Splněno**

- Vybere si cíleně prostředky, se kterými chce pracovat a má odvahu s nimi experimentovat, a to s ohledem na bezpečnost svou i ostatních.
- Vyjadřuje své vjemy, představy a myšlenky v plošné a prostorové tvorbě.
- Pojmenuje dílo podle svého uvážení tak, aby byl jeho název výstižný pro něj samotného.

Masky a autoportréty

Autorky materiálu: Viktoria Timonová, Markéta Pastorová

Anotace

Jedním ze stěžejních východisek k vlastní tvorbě jsou díla výtvarného umění. Zadání je inspirováno projektem dvou umělců, fotografky a karikaturisty a ilustrátora – fotografie masek jako vlastních autoportrétů. Tvorba masek samotných a jejich následné uplatnění je vhodným způsobem, jak pracovat s projevy emocí, pocitů, prožitků. Zadání a průběh tvůrčí práce již samy o sobě rozvíjejí klíčovou kompetenci Osobností a sociální, neboť vedou k poznávání své jedinečnosti a současně neodmyslitelně rozvíjejí klíčovou kompetenci Kulturní, neboť umění a kultura je způsob, jakým poznáváme svět a sebe sama.

Úvod – oborový kontext

Zadání je inspirováno tvorbou umělkyně Inge Morathové[1], která se ve své práci věnovala převážně novinářské a dokumentární fotografii a také fotoesejím. To, na co se se žáky zaměřujeme, je její projekt realizovaný ve spolupráci s karikaturistou a ilustrátorem Saulem Steinbergem. V tomto projektu Steinberg vytvořil papírové masky jako své vlastní autoportréty. Projekt *The Mask Series*[2] nebyl typický pro tvorbu fotografky, která se po mnoho let věnovala dokumentárním projektům. Společně s přáteli umělci Inge Morathová vytvořila sérii portrétů s těmito maskami.

Důvod, proč bylo zvolené právě toto dílo, je ten, že práce s maskami představuje zajímavý způsob, jak pracovat s dětskými projevy, emocemi a prožitky nepřímo a citlivě. „Maska," napsal Steinberg, „je ochranou proti odhalení."[3]
Odborným obsahem vedeme žáky k vyjadřování vlastních myšlenek a pocitů skrze tvorbu, a tím vším k reflexi sebe sama a svých jedinečných emocí.
Zadání bylo realizované během projektu *Umělci po škole*[4] na škole ZŠ Hlásek v Hlásné Třebáni. Projekt propojuje mladé umělce se školami v České republice pro spolupráci během 10 školních hodin. Na projektu jsem se s dětmi zaměřila na fotografii jako médium a představila jim historii fotografie, stejně jako možnosti, jak pracovat s fotografií pro ně novým způsobem. Vzhledem k tomu, že učitelé ZŠ Hlásek již mnoho let realizují s dětmi ve škole divadelní představení, rozhodla jsem se zachovat podobný divadelní přístup i v tomto úkolu o Inge Morathové.

[1] Morath, Inge. Inge Morath. Online. Magnum Photos. Dostupné z: https://www.magnumphotos.com/photographer/inge-morath/.
[2] Morath, Inge, Steinberg, Saul. Inge Morath & Saul Steinberg: Masks. Online. Magnum Photos. Dostupné z: https://www.magnumphotos.com/arts-culture/art/inge-morath-saul-steinberg-masks/.
[3] Steinberg, Saul. Paper Bag Masks. Online. The Saul Steinberg Foundation. Dostupné z: https://saulsteinbergfoundation.org/essay/paper-bag-masks/.
[4] Máš umělecké střevo. Umělci po škole. Online. Umělecké střevo. Dostupné z: https://umeleckestrevo.cz/platforma-mus/umelci-po-skole/

Zadání pro žáky

Pokusme se společně realizovat práci s odkazem na fotografku Inge Morathovou a ilustrátora Saula Steinberga. Pro tento fotografický projekt umělci spojili své talenty a vytvořili sérii portrétů s maskami s názvem The Mask Series. Saul Steinberg vytvářel masky-autoportréty, přičemž vyjadřoval své vlastní emoce a pocity, stejně jako masky různých vymyšlených postav. Pro tvorbu svých prací používal papírové sáčky, karton, tužky, voskové pastelky, fixy, inkoust a další materiály.

Při vytváření svých prací se zamyslete nad pocity, které byste chtěli vyjádřit touto maskou. Položte si otázku: jak se teď cítíte? Něco vás znepokojuje? Nebo naopak cítíte naprostý klid? Může to být radost, hněv, spokojenost nebo odpor, jakékoli emoce, které můžete popsat slovy a později vyjádřit ve výtvarném formátu.

Zamyslete se nejen nad výrazem tváře na masce, ale také nad materiály a barvami, které budete používat. Přemýšlejte, zda a co mohou barvy, které použijete, vyjadřovat. Také přemýšlejte nad materiálem, který použijete pro masku. Je materiál šetrný k životnímu prostředí a proč?

Když dokončíte masky, použijte své telefony (nebo školní fotoaparát) pro vytvoření fotografií.

Vazba na klíčové kompetence

Název KK Složka KK Kód OVU	Znění OVU	Vzdělávací strategie
KK osobnostní a sociální Identita **KOS-SEB-000-ZV5-001**	***Poznává jedinečnost vlastní osobnosti.***	- nabízím aktivity, které posilují sebevědomí žáků (umožnění prezentace jejich prací před třídou, zapojení do projektů nebo získávání nových dovedností, možnost nahlížet na téma nadoborově, různými metodami ho poznávat) - poskytuji žákům prostor pro poznávání sebe sama (kým jsou, kým by chtěli být, kam se mohou posunout, kým by být nechtěli, kam patří, jak působí na ostatní lidi a prostředí)
KK kulturní Kulturní a umělecké sebevyjádření **KKT-SVJ-000-ZV5-001**	***Vyjadřuje své myšlenky a pocity prostředky různých druhů umění.***	- organizuji tvůrčí aktivity, ve kterých mají žáci možnost vyjádřit své myšlenky a pocity prostřednictvím malby, kresby, hudby, divadla, tance, filmu a audiovize nebo psaní literárních textů; tímto způsobem podporuji jejich kreativitu a sebevyjádření
KK kulturní Umění a kultura jako prostředek komunikace **KKT-UMK-000-ZV5-001**	***Vnímá umění a kulturu jako způsob poznávání světa a vypovídání o něm.***	- zajišťuji výuku, která aktivně zapojuje žáky do procesu objevování a zkoumání různých forem umění a kultury, - používám různé didaktické metody, jako jsou diskuse, skupinové aktivity a praktická cvičení, abych podpořil jejich zájem a aktivní účast - používám umělecká díla, abych představil žákům různé kulturní a umělecké projevy

Metodický komentář pro učitele

V lekci jsem záměrně nerozepisovala jednotlivé kroky, protože jednotlivé momenty tvůrčího procesu je možné různě uchopit. Dobré je poskytnout dostatek času žákům na to, aby poznali materiály, se kterými budou pracovat (například si i vyzkoušeli nasadit si papírové pytle na hlavu a pod), aby se pak lépe mohli soustředit na vyjádření svých nějakých pocitů, momentálního stavu, pocitu v určitých situacích apod. Pokud využijeme barvy, např. tempery nebo akrylové barvy, tak počítejme s větší časovou náročností, ale i proto, že to může být pro žáky na jednu stranu běžnější a současně obtížnější. Kresebné prostředky – určitě budou dobře fungovat silné fixy – nás přirozeně vedou k jinému způsobu vyjádření, a to, že roli nehrají barevné plochy, ale linie. Současně bych ale doporučila nepřekombinovávat masky např.: lepením různých tvarů nebo i předmětů, měli bychom se držet východiska a zbytečně se neodchylovat od podstatného.

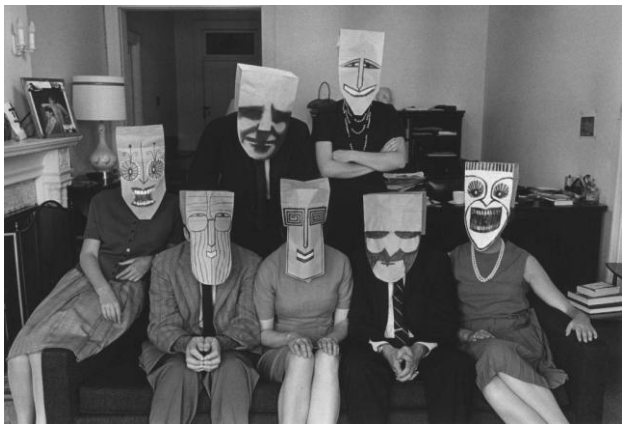

obr. 1

obr. 2

Komentář: Obě fotografie jsou z díla umělkyně Inge Morath *Bez názvu* (z řady *The Mask Series* se Saulem Steinbergem), USA, 1962. Fotografie: Inge Morath © The Inge Morath Estate / Magnum Photos. Masky: Saul Steinberg © The Saul Steinberg Foundation / ARS, NY © Inge Morath | Magnum Photos

To, na co své žáky můžeme při inspiraci předcházející jejich vlastní tvorbu upozornit, je, že až na jednu masku pracují masky se zjednodušením. Nejde nám o to „namalovat" obličej realisticky, ale naopak vytěžit z masky to, co umožňuje – vyjádření emocí, charakteru postavy, vyjádření / zakrytí / změnu identity / vstup do role. Jako prostředek zde převažuje kresba, tedy vyjádření liniemi – někde nám připomínají ornamenty, někde nám maska zdůrazněním očí, úsměvu připomíná karikaturu apod. Je dobré, abychom fázi, kdy se seznamujeme s výtvarnými díly, nijak neuspěchali, neznamená to, že včetně tvorby vše musíme stihnout během jedné vyučovací jednotky. Také je dobré, aby každý měl čas si uvědomit, (včetně nás učitelů) jak na nás jednotlivé maska působí a co je tím důvodem, proč tak působí. Důvody budou subjektivní a je rovněž zcela v pořádku, když v nás nějaká maska žádný pocit ani asociace nevyvolá. Na obou fotografiích jsou pak postavy v určité situaci, nejde tedy jen o jednotlivce, ale také o to, v jakém vzájemném vztahu jsou. Celou situaci pak mohou podtrhnout různé atributy, v komplikovanější variantě (např.: pro starší žáky) můžeme naopak zakomponovat atributy, které s danou situací jsou ve výrazném kontrastu, nehodí se do ní. Pozvolna se tak můžeme dotýkat surrealismu, jako uměleckého směru překonávajícího hranice reality. Zkuste si představit, že skupinka lidí na fotografii drží v rukách rybářské pruty… Otázka by pak zněla – co do obrázku přidáš / nebo naopak ubereš, aby se situace proměnila. A tady se nám již nabízí další možnosti postprodukce s užitím digitálních nástrojů.

Popis ověřování

- U zhlédnutého uměleckého díla určí nebo si vyhledá, o jaký druh se jedná a jaké hlavní prostředky dílo užívá (stačí, když žák položí vhodně i otázku, doptá se apod.).
- Vyjádří, pokud bude chtít, své pocity, myšlenky, asociace, které v něm umělecké dílo vyvolává.
- Uvědomí si jedinečnost svých pocitů, to, jak některé situace prožívá, to, co a jak na něj působí a hledá pro ně vhodné vizuální vyjádření (a to podle zadání i jej může „originálně překročit).
- Zkouší si výtvarnými prostředky (mohou být jasně dané zadáním, nebo naopak si je může vybírat) vyjádřit svůj pocit, svůj charakteristický rys, který chce sdělit ostatním, své momentální rozpoložení, ale i nápad apod.
- Pracuje odpovídajícím způsobem s materiálem a využívá jeho vlastnosti.
- Po skončení své tvůrčí práce přispívá svými nápady, k tomu, jak nejen dílo své, ale i ostatních prezentovat, jak s ním dále pracovat, inspiruje se u ostatních a oceňuje je.
- Přispívá svými nápady a návrhy řešení k týmové tvorbě a přijímá a oceňuje nápady a řešení druhých v týmu.

Ukázka řešení

obr. 1 © Viktoriia Tymonova

obr. 2 © Viktoriia Tymonova

Komentář: Tyto fotografie prezentace výsledků tvorby žáků byly pořízeny ve spolupráci s Viktorii Timonovou na analogový fotoaparát s použitím černobílého filmu. Žáci ze školy ZŠ Hlásek měli k dispozici také různé rekvizity: kostýmy, staré oblečení, klobouk a deštníky, které podle přání používali v rámci školy a i v jejím okolí.

Co se týká užitých prostředků, tak jsou velmi dobře využity vlastnosti papírových pytlů, včetně jejich úchytekch.

Zdroje

1. SAUL STEINBERG FOUNDATION. Paper Bag Masks. Online. Dostupné z: https://saulsteinbergfoundation.org/essay/paper-bag-masks/
2. MAGNUM PHOTOS. Inge Morath – Photographer. Online. Dostupné z: https://www.magnumphotos.com/photographer/inge-morath/
3. MAGNUM PHOTOS. Inge Morath & Saul Steinberg: The Mask Series. Online. Dostupné z: https://www.magnumphotos.com/arts-culture/art/inge-morath-saul-steinberg-masks/
4. MÁŠ UMĚLECKÉ STŘEVO. Umělci po škole. Online. Dostupné z: https://umeleckestrevo.cz/platforma-mus/umelci-po-skole/